

Warszawa, dnia 30 maja 2016 r.

KMP.575.10.2016.JJ

Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji Domu Pomocy Społecznej w Moryniu

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192 [dalej: OPCAT]) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 18-19 kwietnia 2016 r. do Domu Pomocy Społecznej w Moryniu (zwanego dalej: DPS, Domem, placówką) udali się przedstawiciele Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji (zwanego dalej KMP): dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Marcin Kusy (prawnik), Dorota Krzysztoń (kryminolog). W przeprowadzonych czynnościach uczestniczył również Krzysztof Olkowicz – zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich.

Działając jako Krajowy Mechanizm Prewencji, pracownicy Biura RPO sprawdzili na miejscu stan przestrzegania praw mieszkańców DPS ubezwłasnowolnionych oraz umieszczonych na mocy postanowienia sądu, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Małgorzatą Kałdowską - dyrektorką placówki;
- dokonano oglądu budynku domu, w tym m.in.: pokoi mieszkańców, sanitariatów, świetlic, sal terapii zajęciowej;
- przeprowadzono rozmowy indywidualne z mieszkańcami w warunkach wyłączających obecność osób trzecich;
- poddano analizie wybraną dokumentację, dostępną na miejscu m.in.: książki raportów opiekunów, akta osobowe mieszkańców, zeszyt skarg i wniosków, karty kinezyterapii.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektor Domu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru pokoi mieszkańców.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki.

W przedmiocie zainteresowania przedstawiciele KMP każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie mieszkańców przez personel placówki, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W niniejszym Raporcie opisano jedynie te obszary, które w ocenie przedstawiciele KMP wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy.

2. Charakterystyka placówki

Dom Pomocy Społecznej w Moryniu prowadzony jest na podstawie umowy zawartej pomiędzy Powiatem Gryfińskim a Zgromadzeniem Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego (dalej zwane Zgromadzeniem) na realizację zadania z zakresu pomocy społecznej. Zgromadzenie posiada zezwolenie na czas nieokreślony na prowadzenie Domu wydane przez Wojewodę Zachodniopomorskiego (Decyzja nr 2/2006 z 12.04.2006 r., PS.1.MO.913/2a/2006).

Wizytowany DPS przeznaczony jest dla 120 dorosłych mieszkańców niepełnosprawnych intelektualnie. W dniu wizytacji w Domu przebywało 118 osób (1 osoba w szpitalu, 1 wolne miejsce), w tym 112 kobiet i 6 mężczyzn. Wśród mieszkańców Domu znajdowało się: 15 osób umieszczonych na mocy postanowienia sądu, 48 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie (w 25 przypadkach opiekunami prawnymi są pracownicy DPS-u, zaś w pozostałych rodzina), 2 osoby ubezwłasnowolnione częściowo, 2 osoby, w przypadku których toczy się postępowanie sądowe o ich ubezwłasnowolnienie całkowite i przyznanie im opiekuna prawnego.

3. Dobre praktyki

Dom Pomocy Społecznej w Moryniu działa w oparciu o tzw. system rodzinkowy, opracowany przez Założycielkę Zgromadzenia i funkcjonujący do dziś w placówkach prowadzonych przez Zgromadzenie. Mieszkańcy Domu podzieleni są na 9 rodzin (liczących od 5-17 osób). Każda z nich posiada odrębny personel: kierownika rodziny, opiekunki i pokojowe, którzy wykonują obowiązki na rzecz mieszkańców przynależących do poszczególnej rodziny. Każda z rodzin usytuowana jest we własnym wydzielonym korytarzu, w którym mieszczą się pokoje mieszkalne oraz pomieszczenia ogólnodostępne. Pracownicy rodziny w ramach indywidualnego podejścia do każdego mieszkańca dokonują rozpoznania jego potrzeb, możliwości i zainteresowań.

Przedstawiciele KMP bardzo dobrze ocenili przyjęty w Domu system pracy. Zapewne jest on bardziej sprzyjający realizowaniu różnych oddziaływań wobec mieszkańca, aniżeli podział na kilkudziesięciosobowe oddziały mieszkalne – jak ma to miejsce w innych placówkach. Metoda „rodzinkowa” polegająca na tworzeniu stosunkowo niewielkich wspólnot włącznie z odpowiednio stworzonymi warunkami bytowymi sprawia, iż tak mała społeczność jest w stanie zbudować między sobą więź zbliżoną do tej, jaka powinna panować w rodzinie.

4. Problemy systemowe

Wśród mieszkańców Domu znajduje się 48 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie. W ponad połowie przypadków opiekunami prawnymi ubezwłasnowolnionych mieszkańców są pracownicy DPS-u, zaś w pozostałych rodzina.

Pełnienie przez pracowników funkcji opiekunów prawnych osób ubezwłasnowolnionych budzi jednak wątpliwości przedstawicieli KMP. Problem ten ma charakter systemowy. Jednym z zadań opiekuna prawnego powinno być bowiem monitorowanie, czy podopieczny ma zapewnioną w placówce odpowiednią opiekę i nie przebywa w warunkach naruszających jego godność. Pracownicy dps mogą natomiast nie być obiektywni w ocenie oferty opiekuńczej domu. Ponadto pełnienie przez personel domów pomocy społecznej funkcji opiekunów prawnych wiąże się *de facto* z nakładaniem na nich dodatkowych obowiązków kosztem czasu wolnego lub prywatnego. Może to zatem prowadzić do braku odpowiedniej motywacji, by właściwie i rzetelnie wykonywali powierzone obowiązki.

Przedstawiciele KMP nie mieli uwag w wizytowanym Domu co do sposobu pełnienia funkcji opiekunów prawnych przez pracowników. Niemniej jednak, prewencyjnie zalecają dyrektor Domu, aby dokonywała szczególnej kontroli pracy opiekunów prawnych i reagowała w przypadkach niedopełnienia obowiązków lub nadużyć ze strony opiekuna.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Warunki bytowe

Podczas oglądu dokonano pomiarów losowo wybranych pokoi i w jednym z nich powierzchnia przeznaczona na jedną osobę nie spełniała wymogów. W 4-osobowym pokoju nr 18 w tzw. starym budynku powierzchnia przypadająca na 1 mieszkańca wynosiła 4,27 m². Tymczasem, zgodnie z § 6 ust. 1 pkt 3 lit. a i b rozporządzenia w *sprawie domów pomocy społecznej* (Dz. U. z 2012 r. poz. 964) pokój mieszkalny jednoosobowy ma powierzchnię nie mniejszą niż 9 m², wieloosobowy ma powierzchnię nie mniejszą niż 6 m² na osobę. W związku z powyższym, przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie metrażu pokoju do norm zawartych w rozporządzeniu.

Ponadto w tym samym pokoju umieszczonych było 2 mieszkańców chodzących oraz 2 mieszkańców leżących, co jest niezgodne z § 6 ust 1 pkt 3 lit. b rozporządzenia w *sprawie domów pomocy społecznej*, który mówi, że pokój mieszkalny w przypadku osób poruszających się samodzielnie - jest przeznaczony dla nie więcej niż trzech osób, w przypadku osób leżących - jest przeznaczony dla nie więcej niż czterech osób. A zatem osoby poruszające się samodzielnie winny być umieszczone w pokoju nie większym niż 3-osobowy. Innym przykładem jest pokój nr 19 w tzw. starym budynku, w którym zakwaterowano 4 osoby chodzące. Natomiast w budynku nowym odnotowano następujące przykłady: pokój nr 24 – zakwaterowane 4 osoby chodzące, pokój nr 22 – 3 osoby chodzące i 1 osoba leżąca, pokój nr 23 – 4 osoby chodzące. Przedstawiciele KMP zalecają zapewnienie właściwego składu pokoi mieszkalnych 4-osobowych.

W wielu pokojach przyciski alarmowe zainstalowane były w ścianie przy drzwiach wejściowych do pokoju. W ocenie przedstawicieli KMP, takie usytuowanie sygnalizacji może być utrudnieniem dla mieszkańców leżących lub mających problemy w poruszaniu się. Przedstawiciele KMP zalecają w związku z tym rozważenie zainstalowania sygnalizacji przyzywowej przy łóżkach mieszkańców.

5.2. Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Kwestia przystosowania obiektów użyteczności publicznej oraz placówek takich jak m.in. domy pomocy społecznej pozostaje w szczególnym zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich. Zgodnie bowiem z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby z niepełnosprawnościami mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Nadto, Polska w dniu 6 września 2012 roku ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób z niepełnosprawnościami (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom z niepełnosprawnościami niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób, które zostały umieszczone w domach pomocy społecznej.

Wśród mieszkańców wizytowanego Domu znajdują się zarówno osoby leżące, jak poruszające się na wózkach inwalidzkich. Wokół Domu znajduje się teren rekreacyjny, z którego mogą korzystać mieszkańcy. Przy dwóch budynkach zamieszkiwanych przez mieszkańców znajdują się podjazdy i poręcze, zaś plac jest utwardzony, co umożliwia samodzielne korzystanie osobom poruszającym się na wózkach. Według przedstawicieli KMP, pozytywnie należy ocenić dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Znajdują się w nim bowiem różne rozwiązania ułatwiające poruszanie się tym osobom, np. w pełni dostosowane sanitariaty. Dyrektor Domu systematycznie dokonuje wymiany drzwi do pomieszczeń o właściwej szerokości (tj. 90 cm) jednak w dalszym ciągu w budynkach znajdują się węższe wejścia. Warty rozważenia byłoby również dostosowanie windy w jednym z budynków mieszalnych dla osób leżących i poruszających się na wózkach.

5.3. Personel

Pracownicy DPS w ciągu ostatnich 2 lat przeszli szkolenia zewnętrzne i wewnętrzne m.in. o tematyce: „Indywidualne plany wspierania oraz przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu oraz radzenie sobie ze stresem w miejscu pracy”, „Upośledzenie umysłowe a sprzężenia – podstawowe metody i formy pracy w odniesieniu do funkcjonowania społecznego”, „Depozyty mieszkańców DPS”.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że § 6 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w *sprawie domów pomocy społecznej* nakłada

na pracowników zespołu terapeutyczno-opiekuńczego obowiązek uczestniczenia co najmniej raz na dwa lata, w organizowanych przez dyrektora domu szkoleniach na temat praw mieszkańca domu oraz kierunków prowadzonej terapii, a także metod pracy z mieszkańcami. Ponieważ w ciągu ostatnich dwóch lat szkolenia organizowane w placówce nie zawierały tematyki praw mieszkańców, przedstawiciele KMP zalecają, aby ofertę szkoleniową poszerzyć o wyżej wymienione.

5.4. Prawo do informacji

W dokumentacji mieszkańców ubezwłasnowolnionych oraz umieszczonych na mocy postanowienia sądu brakowało deklaracji świadczących o zapoznaniu się z regulaminem. Z informacji udzielanych przez dyrektor DPS mieszkańiec zapoznawany jest ustnie z regulaminem. Większość mieszkańców przebywających w placówce to osoby niepełnosprawne intelektualnie, które nie potrafią czytać i pisać, a także mają bardzo ograniczone zdolności poznawcze. Przedstawiciele KMP zachęcają jednak do podjęcia próby opracowania broszury na temat praw mieszkańców, dostosowanej do ich możliwości poznawczych (obrazki, piktogramy).

W celu lepszego dostępu mieszkańców i ich bliskich do informacji, pracownicy KMP zalecają także umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji, do których mieszkańcy lub ich rodziny mogliby się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw (np. Rzecznika Praw Obywatelskich wraz z podaniem bezpłatnej infolinii 0 800 676 676, Rzecznika Praw Pacjenta, sędziego rodzinnego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka). W taki sposób mieszkańcy będą mogli mieć nieograniczony, niezależny od innych osób dostęp do tego typu informacji.

5.5. Kontakt ze światem zewnętrznym

Mieszkańcy mają nieograniczoną swobodę w poruszaniu się zarówno po terenie Domu jak i poza nim, co przedstawiciele KMP oceniają bardzo dobrze. Niemniej jednak wartym rozważenia jest zabezpieczenie terenu placówki w taki sposób, by zapewnić bezpieczeństwo mieszkańcom, których samodzielne oddalenie mogłoby stwarzać zagrożenie dla ich zdrowia lub życia.

Zespół wizytujący pozytywnie ocenił obszary takie jak: traktowanie mieszkańców przez personel, oddziaływania kulturalno-oświatowe realizowane na rzecz mieszkańców, usługi opiekuńcze, prawo do kontaktów z rodziną oraz prawo do praktyk religijnych.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają dyrektorowi dps:

- 1.1. dostosowanie metrażu pokoju do norm zawartych w rozporządzeniu;
- 1.2. respektowanie przepisu § 6 ust. 1 pkt 3b rozporządzenia, poprzez umieszczenie w pokojach 4-osobowych wyłącznie leżących osób;
- 1.3. rozważenie zainstalowania sygnalizacji przyzywowej przy łóżkach mieszkańców;
- 1.4. kontynuowanie wymiany drzwi do pomieszczeń niezapewniających właściwej szerokości wejścia (tj. poniżej 90 cm);
- 1.5. dostosowanie windy w jednym z budynków mieszkalnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz transportu mieszkańców na leżąco;
- 1.6. przeszkolenie personelu w zakresie praw mieszkańca dps;
- 1.7. opracowanie broszury na temat praw mieszkańców, dostosowanej do ich możliwości poznawczych (obrazki, piktogramy);
- 1.8. umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji, do których mieszkańcy lub ich rodziny mogliby się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw;
- 1.9. zabezpieczenie terenu placówki w taki sposób, by zapewnić bezpieczeństwo mieszkańcom, których samodzielne oddalenie mogłoby stwarzać zagrożenie dla ich zdrowia lub życia.